

Kápolnai Pauer István

(1833–1896)

A szabadságharc forgatagában

Kápolnai Pauer István 1833. augusztus 19-én született Pesten. Gimnáziumi tanulmányait 1842-től szintén a fővárosban végezte. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc jelentette számára az első találkozást a hadüggyel, a honvédelemmel. Alig múlt el 14 éves, amikor jelentkezett a honvédseregbe. Ide a tizennyolc éves korhatárra vonatkozó szabály figyelembevétele nélkül fel is vették, mégpedig köztüzérnek. Ennél a fegyvernemnél legalább nem volt kitéve az ellenség lövedékeinek, mint a gyalogosoknál vagy a lovasságnál. A veszélytelennek azonban mégsem mondható szolgálatban a fiatalember jól megállta a helyét, ezt mutatja, hogy a szabadságharcot tizedesként fejezte be, és állítólag csak azért nem lehetett tiszt, mert nagyon fiatal volt. Az életrajzok szerint Pauer István 17 csatában és ütközetben vett részt, és kétszer is megsebesült. Bizonyosan nem rajta múlt, hogy a szabadságharc a világosi fegyverletétellel végződött, amely után, mint annyi honvédet, őt is besorozták a császári-királyi hadseregbe. A testi és lelki szenvedéseket kiált fiatalembert kora és a kiújuló sebesülései miatt azonban ideiglenesen leszerelték.

A „honvédkaland” után hősünk, még mindig csak tizenhét évesen, beiratkozott a József Ipartanodába, amelynek kiváló előmenetelű mérnökhallgatója lett. Úgy látszik azonban, a birodalmi katonai közigazgatás jól működött, nem feledkeztek meg az ideiglenes mentességet kapott „Kossuth-kutyáról”. Kápolnai Pauer István 1854. február 11-étől immáron közkatonaként szolgálta a császárt a cs. kir. nagyvárad 37. gyalogezredben, amelynek ezredtulajdonosa (jelképes, „tiszteletbeli parancsnoka”) éppen az az Ivan Fjodorovics Paszkevics tábornagy volt, aki 1849-ben a magyarországi hadjáratban vezette az orosz csapatokat. Úgy látszik azonban, a még mindig csak huszonegy éves fiatalember kiváló katona volt, mert hamarosan előléptették altisztnek, majd 1859-ben már 2. osztályú alhadnagynak. A sors furcsa fintora, hogy éppen abban a hadseregben lett tisztt, amely ellen néhány évvel korábban még teljes odaadással harcolt. Az ezredparancsnokát is Klapkának hívták, de nem Györgynek, hanem Ferdinándnak. A katonai sematizmusban Stephan Pauerként szereplő alhadnagy részt vett az 1859. évi háborúban, amelyet a császári-királyi hadsereg az olasz egységért küzdő itáliai csapatok és a francia haderő ellen viselt. A huszonhat éves fiatalember ismét szolgált a puskaport, ott volt többek között Magentánál és Solferinónál is. A hazafias érzelmű Pauer azonban alig várta a háború befejezését, és talán már előtte is kapcsolatba lépett az olaszokkal. Mindenesetre a béke megkötése után, 1860. május 1-jén, lemondva rendfokozatáról, kilépett a hadseregből, és magyar hazafiként Giuseppe Garibaldi seregéhez csatlakozott. A nyár folyamán a Dél-Itáliába áramló önkéntesek egyik csoportjával érkezhettek Szicíliába, de nem a magyar légiónhoz csatlakozott, mert képzett tisztekre más alakulatoknál is égető szükség volt. Ahogy később Szinnyi Józsefnek, a magyar írók neves biográfusának elmesélhette, előbb Garibaldi környezetében szolgált, majd az úgynevezett olasz zuávok zászlóaljához került, és velük érkezett Nápolyba, századosig emelkedve a ranglétrán. A Volturno folyó környékén vívott nevezetes csatában (1860. szeptember 26. és október 2. között) – ahol a Bourbon-haderő megpróbálta átkarolni és több ponton áttörni a vörösingés csapatok vonalait, majd lendületből visszafoglalni Nápolyt – alakulata a derekas helytállást követően szerepet kapott a visszacsapásban, így minden bizonnyal Capua városának és várának november 2-án bekövetkező elfoglalásában is.

Mivel a magyar légiónak az új olasz királyi haderőbe történő beillesztésénél jelentős tisztfelhasználás keletkezett, számukra Acqui Terme fürdőhelyen önálló telepet állítottak fel, ahol a szabadidő értelmes eltöltése érdekében továbbképző

tanfolyamokat szerveztek azoknak, akik korábban nem szolgáltak reguláris hadseregben. Pauer is ide került, méghozzá a tanárok közé, mert veteránnak számított, továbbá volt érzéke és kedve a tanításhoz. Katonai statisztikát adott elő, továbbá a hadászati manőverekről tartott órát. 1862-ben rövid ideig oktatott a légio átszervezése után létrehozott cuneói tiszti telepen megindított katonai iskolában is. Ezekben az években már aktívan foglalkozott a hadtudománnyal. 1862-ben a magyar légiónál kapott beosztást, ahol vadászszázadosként szolgált egészen 1866-ig. A magyar emigránsok 1866-ig reménykedhettek a magyar szabadságharc újrakezdésében. Az ekkor megvívott porosz–osztrák és olasz–osztrák háború azonban oly módon ért véget, hogy nem maradt remény. A magyar légiót feloszlatták, Pauer lemondott olasz rendfokozatáról. Az 1867-es kiegyezés számára is lehetővé tette a hazatérést.

A kiegyezés mindenképpen választóvonal Kápolnai Pauer István életében. Letéve a kardot, két évig egy angol vasútépítő vállalkozónak dolgozott magyarországi főtitkárként. Közben a *Honvéd* című katonai szaklap főmunkatársa, majd segédszerkesztője lett. A magyar királyi Honvédség tiszti egyenruháját 1870-ben vehette fel. Századosként először honvéd gyalogzászlóaljnál, vezérkari ügyek előadójaként, majd a honvéd főparancsnokságon másodsegédtisztként szolgált.

A Ludovika Akadémia tanára

1872-ben kezdte meg majd másfél évtizedig tartó oktatói pályafutását a tisztképző iskolában, a Ludovika Akadémián. Az általa oktatott területek közé tartozott a harcászat, tereptan, hadászat és a hadtörténelem.

A Honvédelmi Minisztérium 1872. augusztus 3-án vette át az akadémia épületét a császári és királyi közös hadseregtől, amely azt 1849-től hadikórházként használta. Az épületet környező park közterület volt. Az épület kiürítése és alapszintű berendezése után azonnal megindult a felvételi eljárás.

A Ludovika ekkor még csak nevében volt akadémia. Egyelőre a felállítandó honvédség számára kellett minél gyorsabban tiszteket képeznie, továbbképeznie. Az akadémiai tisztképző tanfolyamra azok jelentkezhetek, akik valamely honvédkerület tisztképző tanfolyamát vagy a jászberényi központi lovas tisztképzőt már elvégezték, tehát tényleges vagy tartalékos, avagy, ahogy akkor nevezték: „szabadságolt állományú” hadapródok voltak. A jelentkezőknek felvételi vizsgát kellett tenniük a korábbi tanfolyam tananyagából. A felsőbb tiszti tanfolyamra

csapat-, illetve más tiszti beosztásban lévők jelentkezhettek, közülük is felvételi vizsga útján válogatták ki a legrátermettebbeket.

A Ludovika Akadémia első igazgatója Móricz Sándor ezredes volt, az oktatói kart tisztek és polgári tanárok alkották. Az akadémia tanári állományába a honvédelmi miniszter által meghirdetett pályázat útján lehetett bekerülni. A pályázó tényleges vagy tartalékos tiszteknek bizottság előtt kellett vizsgáznuk, ennek sikere esetén nyerhettek el tanári beosztást. Az intézményben szolgáló tisztek számára kezdetektől számítva nem csupán az oktatás jelentett nagy kihívást, hanem úttörő szerepet kellett játszaniuk a magyar katonai irodalom megteremtésében, „a hadi tudományok magyar nyelven való rendszeres művelésében”. E munkának az egyik legnagyobb kihívása a magyar nyelvű tananyag kidolgozása volt.

Az első év kísérleti évnek bizonyult, a vártnál kevesebb hallgatóval. Nem akadt elég jelentkező, a társadalom előtt egyelőre nem sikerült népszerűvé tenni a tiszti pályát. Az első év tapasztalatai alapján a következő tanévre átszervezték a képzést. Megszűntek a honvédkerületi tanfolyamok, így ezt követően tiszti képzést csak a Ludovikán lehetett szervezni. Ennek megfelelően eggyel bővült a tanfolyamok száma, a meglévőket megelőzte egy előkészítő tanfolyam.

Az akadémián tehát az 1873–74-es tanévben elindult az előkészítő, a tisztképző, a tiszti és az első törzstiszti tanfolyam is. Ez utóbbit azok végezték, akik elérték a századosi rendfokozatot, és elő akartak lépni őrnaggyá. A tanfolyam kezdetben három hónapig, majd öt, 1881-től pedig tíz hónapig tartott.

Az előkészítő tanfolyamra jelentkezőknek rendelkezniük kellett valamely középiskola első három vagy négy osztályának sikeres elvégzéséről szóló bizonyítvánnyal. Jelentkezhetek továbbá olyan altisztek, akiket parancsnokaik szintén alkalmasnak ítélték, nekik felvételi vizsgát kellett tenniük. A tanfolyamot legalább jó eredménnyel elvégzők mehetek a következő, a tisztképző tanfolyamra, a többieket visszairányították a csapatokhoz.

A tisztképző tanfolyamra olyan honvédek is jelentkezhettek, akik legalább jó eredménnyel fejezték be a középiskolát, és ugyanilyen eredménnyel levizsgáztak az előkészítő tanfolyam anyagából. Érdemes megjegyezni, hogy a horvát–szlávón honvédkerületből jelentkezőknek tanfolyamonként külön osztályt szerveztek, ahol az oktatás nyelve horvát volt.

A tiszti tanfolyamra önként jelentkező tisztnak két éves csapatszolgálatot, „igen jó” minősítést és sikeres felvételi vizsgát határoztak meg felvételi feltételként. A tanfolyamot jeles eredménnyel és kitűnő minősítéssel elvégzőket soron kívül előléptették, a jeles és jó eredménnyel végzők pedig segédtiszti beosztást

kaptak. Ezt a tanfolyamot később a bécsi vezérkari iskola előszobájaként tartották számon, illetve aki soron kívüli előléptetésre számított, annak is érdemes volt ide jelentkeznie.

Kápolnai Pauer százados e képzés, képzésszervezés aktív résztvevője volt, miközben a hadtudományi ismereteinek bővítése érdekében 1873 szeptemberé és 1875 októberé között igen jó eredménnyel elvégezte a bécsi cs. és kir. Hadiiskolát. Az itt készült jellemzése a következőket tartalmazta:

„Nagyon tehetséges, igen szorgalmas és sokoldalú kiváló tudományos ismeretekkel rendelkezik a hadseregszervezésről, a harcászatból, a hadászatból, a hadtörténelemből, a katonaföldrajzból, a tereptanból és a terepfelvételből. Alapos tudományos ismeretei és nagy katonai tapasztalatai segítségével hadtudományi kutatásokat folytat, melynek eredményeként dolgozatai, tanulmányai, cikkei rendszeresen megjelennek folyóiratokban és más lapokban.”

A katonai jellemzések szerint előljárói igen műveltnek, az irodalomban kifejezetten jártasnak ismerték, aki tökéletesen beszél németül, franciául olaszul és angolul, ír és olvas spanyolul, oroszul, törökül és románul.

A ranglétrán 1877-ben jutott feljebb, őrnaggyá léptették elő, és a m. kir. Honvédség főparancsnoka, József főherceg lovassági tábornok másodtisztjévé nevezték ki. Pauer karrierje gyorsan ívelt felfelé, 1882-ben alezredessé, majd 1886-ban ezredessé léptették elő. Ezredesként a nagyszebeni 23. honvédezred parancsnoka volt, majd 1887-ben a pécsi 82. dandár élére került. Nyugállományba 55 éves korában, 1888 augusztusában került „rokkantnak és mindennemű népfölkelési szolgálatra is alkalmatlannak” minősítve. Úgy tűnik, a háborús évek nem múltak el nyomtalanul felette. A kiváló hadtudós egyre többet betegeskedett, és anyagi helyzete sem volt túl rózsás, a hadtudomány művelése azonban mindig örömet okozott neki.

Tudományos munkássága

Kápolnai Pauer István hadtudományi munkássága kiemelkedő helyet foglal el a magyar tudománytörténetben. Neve ott szerepel a legjelesebb hadtudósok között, akár azt is leírhatjuk, hogy a magyar hadtudomány megteremtői között. Életrajzában ismertetéséből azt is kiolvashatjuk, hogy tudását mindenekelőtt tapasztalatból merítette, az 1848–49-es magyar szabadságharcból, majd az 1859-es és az azt követő olasz egységért vívott háborúkból. A háborús tapasztalatok

mellett volt alkalma a békeidőszak osztrák császári, majd az olasz királyi hadseregben szolgálni, ami lehetőséget biztosított a hadseregszervezés és a békevezetés problémakörének feltérképezésére. A magyar szabadságharcban még bizonyosan nem beszélhetünk tudatos tapasztalatszerzésről, de azt követően már igen, amit folyamatos törekvése is mutat a képzettsége, tudása növelésére, az önképzésre. Tudományos tevékenysége már az emigrációban elkezdődött, majd itthon élete végéig tartott. A magyar hadtudomány fejlődésének legfontosabb elemét, eszközét a magyar nyelvű katonai folyóiratokban látta. Azt vallotta, hogy a hazai hadtudomány csak akkor fejlődhet, ha művelői magyar nyelven, magyar katonai szaknyelvet alkalmazva írnak. Ehhez viszont elengedhetetlen volt, hogy a német szakifejezéseknek megtalálják a magyar megfelelőjét, kialakuljon a szaknyelvi rendszer.

Kápolnai Pauer munkássága során több mint 300 hadtudományi és hadtörténelmi cikket írt, amelyek nagyobb része szakfolyóiratokban, egy része politikai napilapokban jelent meg. Az utóbbiakkal a honvédelem népszerűsítése lehetett a célja. A hadtudományi és hadtörténelmi kérdések tekintetében elismert közírónak számított. Cikkei jelentek meg az említett *Honvéd* című folyóiraton kívül a *Pesti Hírlapban*, a *Fővárosi Lapokban*, a *Budapesti Hírlapban*, a *Hazánkban*, a *Századokban*, a *Ludovica Akadémia Közlönyében*, a *Hadtörténelmi Közleményekben* és más periodikákban.

A *Vasárnapi Újság* 1872-ben Kápolnai Pauerrel kapcsolatban fontosnak tartotta a következőket lejegyezni: „Mint a *Honvéd* és *Pesti Napló* katonai munkatársa, kiváló érdekeltséget keltő cikkeivel magára vonta a közönség figyelmét, és megalapító katonai írói nevét.”

Kápolnai Pauer István munkássága során fontosnak tartotta hangsúlyozni az önálló nemzeti hadügy és hadsereg felállításának szükségszerűségét. Az ehhez szükséges hadtudományi elmélet pedig szerinte mindenekelőtt a hadtörténelemből táplálkozik. A hadtörténelmi példákból levont következtetések alapján feltárni a hadművészetre vonatkoztatható belső törvényszerűségeket, összefüggéseket. Számtalan ilyen jellegű munkát írt, többek között az ősmagyar kardokról, az 1744-es „magyar nemzet seregről”, a magyarországi végvárakról, II. Lajosról és a mohácsi csatáról, I. Miksa hadjáratairól, a Nagy Frigyes-i, napóleoni háborúk csatáiról, a magyar huszárokról, az isaszegi csatáról és még sok más témáról.

A hadtörténelmi szemlélete segítette, hogy korának hadügyi kérdéseire is reflektáljon, illetve a honvédség szervezését és fejlesztését tudományos munkáival támogassa. A kiegyezés évében már megjelentek olyan művei, amelyek

egyértelműen az önálló magyar hadügy és hadsereg szükségességét indokolták. Munkáival segítette azt a törvényalkotói folyamatot, amelynek révén a következő évben, 1868-ban az országgyűlés elfogadta a véderőről, a m. kir. Honvédségről és a népfelkelésről szóló törvényt.

A *Honvéd kézikönyv* (Oktató levelek) 1867-ben jelent meg. A négy részből álló munka első része a szolgálati szabályzatot tárgyalta, a második a harcászatot, a harmadik a tábori utasításokat, míg a negyedik a földmértant állította vizsgálódásának középpontjába. A könyvhöz tartozott egy ötödik fejezet is, amelyet Pongrácz Gergely írt, és a *Fegyvertan* címet viselte. E munka jelentőségét kétségtelenül az adta, hogy az említett törvények elfogadása jelentősen megkönnyítette a honvédségre vonatkozó szabályzatok, utasítások kidolgozását. Még az ebben az évben megjelent munkáival kapcsolatban ismét adjuk át a szót, illetve a sorokat a *Vasárnapi Újság* tudósítójának:

„Iratái közt legnagyobb feltűnést okozott 1867-ben megjelent »Magyarország hadászati védelme« című műve, s a »Honvéd«-ben megjelent »A magyarok hadjáratai« című hadtörténelmi tanulmánya, melyről a külföldi katonai lapok is igen elismerőleg nyilatkoztak. Legújabbán egyik munkája »A kartácslövegek harcászati alkalmazásáról« német nyelven is megjelenván, az egész német katonai irodalom dicsérőleg említette föl. Kápolnai, ily termékeny munkássága daczára, soha sem szól kellő megfontolás és beható tanulmányai nélkül még a legkisebbnek látszó kérdéshez sem, irálya könnyed és zamatos, meglátszik rajta a tudomány mellett a gyakorlati tapasztalás. Mint tanár a központi iskolában a harcászatot- és a katonai földrajzot adja elő.”

Kápolnai Pauer hadtudományi munkásságának kiemelkedő darabja a *Magyarország hadászati védelme Észak vagy Kelet felől* című könyve. Ebben a hadászati alapkérdéseit foglalta össze, és ebből a szempontból elemezte az ország hadászati védelmének lehetőségeit egy északról, illetve keletről jövő támadással szemben. A külföldön is feltűnést keltett munkájában vizsgálta a terep, a népesség, a közlekedés, illetve a nemzetgazdaság viszonyát és hatását a katonai műveletekre. Mérlegelte ezek jelentőségét, s igyekezett tekintetbe venni minden lehetséges körülményt.

Foglalkozott a lehetséges támadó hadjáratok legváltozatosabb eshetőségeivel, majd az ezekkel szembeni védelem lehetőségeit taglalta. A munka szemlélete magyar nyelven teljesen újszerű volt, nem csupán katonaföldrajzi leírást adott, hanem értékelést is. Hollán Ernő hadmérnök, hadtudós szerint: „Kápolnai egyedül csak a hadászat terén foglalva állást, a földrajzi ismereteket az olvasóban már feltételezi, s csak is a támadás minden lehető nemének kutatásával, és a minden

egyes támadási modornak a különféle körülményekhez mért hadászati védműködések megállapításával foglalkozik.”

A munka három fő részre oszlik: az egyedül északról, az egyedül keletről és az egyidejűleg északról és keletről jövő támadásoknak és ezek visszaverésének legcélszerűbb védelmi hadműveleteinek leírására. A szerző mindhárom esetben ismerteti a támadás és védelem lehetőségeit, valamint azok különböző változatát. Foglalkozik a vezetői munka kérdésével is, a hadsereg létszámviszonyaival, az időjárás okozta nehézségekkel. Kápolnai Pauer munkájában a hadászati műveletek tervezetében tárgyalja a harcászati elemet is. A hadászati vonalak és pontok bemutatásánál mindig figyelembe vette az azokon működő haderő nagyságát, amely meghatározta az adott földrajzi helyek hadászati hatáskörét.

Kápolnai munkájában vizsgálta Oroszország nyugati területeinek, a Kaukázusnak és a Fekete-tengernek a geopolitikai és geostratégiai jelentőségét. Hadászati szempontokat figyelembe véve írta le a cári Oroszország védelmi rendszerei korszerűsítésének, valamint vasúthálózatának fejlesztési lehetőségeit. Ezek a későbbiekben pontosan úgy mentek végbe, ahogy azt művében már 1867-ben megjósolta.

Kápolnai Pauer István nemcsak hadtudományi munkáival, hanem tudományos közéleti tevékenységével is hozzájárult a magyar hadtudomány fejlődéséhez, szervezeti kereteinek alakításához. Kiemelkedő tudományos eredményeinek elismeréseként az említett Hollán Ernő ajánlására 47 éves korában, 1881. május 19-én megválasztották a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjának. A székfoglaló értekezésében a tudomány osztályozásával foglalkozott, megkísérelte a hadtudomány elhelyezését a tudományok rendszerében. Beszédében kiemelte, hogy „a hadtudomány az állam rendelkezésére álló haderők célszerű szervezésével és harcra való alkalmazásával foglalkozik, míg a hadeszközök készítése és hasznavehető állapotban tartása segédtudományainak tárgyait képezik”. E mondatával tagadta, hogy bármi, ami a háború kérdésköréhez tartozik, az hadtudomány lehet, de elismerte, hogy a hadtudomány más tudományterületekkel összhangban állhat, egymást támogatthatják.

Kápolnai Pauer szerint a tudomány művelése a tények megismerésére irányul, és az okok feltárására. E szerint a hadtudomány helyét a tudományok rendszerében akképpen kell meghatározni, hogy milyen tényekkel foglalkozik, és e tények mi okból következtek be. A tények egyértelműen a háborús események. A hadtudomány vizsgálja azt, hogy milyen okokra vezethető vissza a háború kirobbanása, ezen okok milyen befolyást gyakorolnak a háború

menetére és milyen események következhetnek be a háborúban. Mindezekből következően megállapította, hogy a hadtudomány helyét az akkori természettudományi és matematikai tudományrendszertani besorolása helyett a történelmi-társadalmi tudományágak között kell kijelölni. Alapjául a történettudományt határozta meg, tartalmi és módszertani kapcsolódásként pedig a pedagógiát és a filozófiát említette, a természettudományt és a matematikát pedig segédtudományaiként fogalmazta meg. „A hadtudomány alapját a hadtörténelem képezi” – állította Kápolnai Pauer Napóleon mondására hivatkozva („a hadtudomány tankönyvét a Nagy Sándor, Hannibal, Caesar, Gusztáv Adolf, Turenne, szavojai Jenő herceg és Nagy Frigyes által vívott hadjáratok történelme képezi”), bár szerinte kevés olyan hadtörténelmi munka készült, amely a hadművészeti szempontokat figyelembe veszi. Ezek közé tartoznak szerinte Henry Jomini és Carl von Clausewitz „háborúról írt tankönyvei”. Mindezekből kiindulva a Tudományos Akadémia 1882. május 22-i huszonegyedik ülésén indítványozta a Hadtudományi Bizottság felállítását. Felvetette, hogy a tudományterület kerüljön át a II. Bölcséleti, Társadalmi és Történeti Tudományok Osztályába, ám az végül a III. Matematikai és Természettudományok Osztályán maradt. Ennek megfelelően 1883. május 13-án a III. osztály bizottságaként alakult meg a Hadtudományi Bizottság, amelynek első előadójává (titkárává) Pauert választották. A bizottság elnöke Hollán Ernő altábornagy lett, a tagságot 12, nem katona akadémikus adta. A megalkotott ügyrend szerint:

„A Hadtudományi Bizottság feladata: a) a hadtudományok fejlődési folyamatának figyelemmel kísérése; b) a magyar hadtörténelmi események tanulmányozása és szakszerű ismertetése; c) a hadművészet fejlődésére vonatkozó adatok gyűjtése, feldolgozása és kiadása; d) a hadtudományi remekművek magyarra fordíttatása és kiadása. A Hadtudományi Bizottság az a) alatt említett feladatának az Általános Katonai Évkönyvnek, a b) és c) alatt említett feladatának pedig a Magyar Hadtörténelmi Füzetek kiadása által felel meg, és amennyire a viszonyok engedik, a valóban örökbecsű hadtudományi remekműveket magyarra fordíttatja és kiadta.”

Kápolnai Pauer István hadtudós, szakíró, tanár, akadémikus a Magyar Történelmi Társulat, a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet, valamint a Népoktatási Központi Kör tagja volt.

Kápolnai Pauer István ezredes 1896. február 18-án hunyt el. Két nappal később a *Budapesti Hírlap* közölte a temetéséről szóló hírt: „Kápolnai Pauer István 1848–49-es honvédtiszt, m. kir. honvédezredes temetése csütörtökön délután három órakor lesz a kerepesi temető halottas házában. Az Akadémia

levelező tagjának emlékére kítűzte palotáján a gyászlobogót s a temetésen képviseltetni fogja magát.”

Irodalom

Ács Tibor: Megemlékezés Kápolnai Pauer István akadémikusról. *Hadtudomány*, 8. (1998), 2. 124.

Ács Tibor: Hadászati gondolkodásunk gyökereiről. *Hadtudomány*, 10. (2000), 2. 55–60.

Dub Máté: Kápolnai Pauer István – a 19. század egyik legkiválóbb hadtudósa. *Újkor.hu*, 2012.

Forgács Balázs: *Hadelmélet. A magyar katonai gondolkodás története és a hadikultúrák*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017.

M. Szabó Miklós: A Hadtudományi Bizottság múltja – a hadtudomány jelene. *Magyar Tudomány*, 168. (2007), 12. 1543–1556.